

Äskeskär

Natur

Det går en mycket tydlig gräns mellan den norra, gråbergsdominerade och höglänta och den mellersta, lägre och rullstensåsdominerade Tjustskärgården. Gränsen är påtaglig just i gattet norr om Hasselö-Sladö. Till den lägre och moränbundna delen av skärgården hör utan tvekan Äskeskär.

Äskeskär är en helt i isriktningen utdragen, långsmal ö som dessutom är mycket låg. Merparten av ön ligger under fem-meterskurvan. Bara några få smala höjdparter sträcker sig dryga fem meter över vattenytan. Hela ön utgörs av en enda lång rullstensås, vars rygg likt en loj orm slingrar sig fram över ön och gör en kokett sväng med yttersta stjärtpetsen längst i sydost. Eftersom ön ligger helt oskyddad för sjö, har svallningen varit intensiv, vilket lett till att ön delvis enbart består av klapperstensfält och strandvallar. Den södra öhalvan är lite mindre torr än den norra -som närmast är att likna vid hållmarksterräng- och har därmed bättre förutsättningar för en något mer krävande flora med t ex blåklocka, rödklint, brudborste, prästkrage, jungfrulin, ängsskallra och många andra för oss typiska ängsväxter. Markerna i norr är torra eftersom underlaget utgörs av morän, vilket skapar en vegetationstyp liknande hållmarkstorräng .

Under försommaren är åssidan täckt av en matta av styvmorsviol, vars intensivt blålila färgskala lyser som utspild målarfärg i det annars torra fjolårsgräset. Det dominerande trädet här är lågvuxen oxel, medan vindpinad tall är vanligare på hållmarken i norr.

Öns västra sida möter havet i en mjukt buktande sand- och klapperstrand. Denna sida är skyddad för sjö av en liten ökedja som är precis lika lång som Äskeskär självt. Den östra sidan är också mjukt sluttande ner mot Östersjön, men bemängd med utspolad morän och saknar helt skydd för vräkande östanvind. Det är också här man finner det blottlagda urberget, en sur och grovkornig granit. Den östra sidan är den magra och skogbevuxna, den västra den bördiga och uppodlade. Rullstensåsens rygg delar stundtals de båda biotoperna knivskarpt. Hela ön andas Öland med strandängar och torra betesmarker.

Äskeskär är entomologiskt mycket intressant med flera rara arter, t ex liten blåvinge och bastardpärlmorfjäril

Historia

Förhistoria

Öns högsta punkt ligger som sagt endast drygt fem meter över havsytan och har alltså under i princip hela den förhistoriska tiden legat under vattenytan. Möjligtvis har man vid lågvatten gått på grund här, men det ger ju inga bestående fysiska lämningar.

Namn

Det finns flera möjligheter att tolka namnet. Enligt en betyder äsk ask (trädet), alltså det askrika skäret. Det finns på andra håll andra ortnamn med förledet Eske- med betydelsen ask. På 1500-talet skrevs öns namn "eskaesker", 1670 "Eskeskiär" och 1790 "Askeskaer". Enligt en annan tolkning är Äsk- en förvanskning av mansnamet Eskil. Det skulle sålunda varit en Eskil som först slog sig ner på ön och därmed gav den namn.

Jordnatur

Så långt tillbaka vi kan följa Äskeskär, ha ön varit frälsegods. Ursprungligen under Fågelvik för att 1822 överföras till Gränsö. 1845 var Äskeskär skattköpt.

Bosättning

Äskeskär är en ö, vars historia är höljd i tidens dunkel. Eftersom ön är så låg och liten var förutsättningarna för bosättning inte så goda under medeltid. Å andra sidan var närheten till öppna rika fiskevatten stor. I ett brev daterat 1429 skriver Sten Thureson (Bielke) att hela skärgården mellan "Fliesesund och Idöö sund med allé the fiskerier som thertil hörer, hafva af ålder legat och lydt till Fougelvik". Det ligger mycket nära till hands att tro att Äskeskär inrangerades i storgodsets fiske, men först efter 1500-talets mitt. Från denna tid finns en lista över fiskerierna under Fågelvik och Äskeskär är inte upptaget. Att det var fisket som så småningom utgjorde basen för det primära nyttjandet av ön och därmed var orsak till den första bebyggelsen och bosättningen är tveklöst.

I boskapslängden från 1627 är Äskeskär inte redovisad, men i en mantalslängd från 1735 betecknas ön som öde. Detta kan betyda att ön är öde= övergiven, men också att man inte klarade av att betala den pålagda skatten. Under alla omständigheter betyder uppgiften att ön var eller varit bebodd. Ön är inte stor, totalt 37, 5 ha varav merparten möjligtvis kan nyttjas till bete. När Äskeskär skattlades mot 1700-talets slut utgjorde ön 1/6 mantal. 1779 fanns ett hushåll på ön.

1822 såldes Äskeskär av baronen på Gränsö till bonden Anders Månsson i Sladö och betecknades då som "Frälse Fiskehemman". 1800 riksdaler Banco var priset för ön. Men administrativa problem uppstod och lagfarten kunde upprättas först 1845. Därefter har Äskeskär varit i samma familj/släkts ägo.

Äskeskärs historia är verkligen svåråtkomlig. Eftersom ön genom alla tider förblivit odelat, aldrig skiftats har den därmed heller inte karterats. Den äldsta lantmäterikartan är upprättad 1867, som en avmätning, alltså skatteunderlag. Äskeskär benämns fortfarande frälsefiske- lägenhet, trots att den är skattköpt. På kartan ser vi en väl sammanhållen bebyggelseklunga innanför en oerhört fint uppbyggd hamn skyddad av två pirar, varav den södra är längre än den norra

och uppförd i vinkel så att den skyddar inloppet till den lilla hamnen. Hamnförhållandena är ön akilleshäla. Den flacka strandkonturen erbjuder vackra vyer, men inga naturhamnar. Inte ens hamnen ger skydd under svårt väder. Vill man ha båten i säkert förvar, får man lov att hissa upp den under båthusets tak. Utan hamn får man göra som på Öland; hala upp båten på den flacka klapperstranden. Viken mitt på den östra stranden kallas Norra Hamnen, något som antyder att den någon gång också nyttjats som hamn. Men när och varför?

Ett stort område runt bebyggelsen, nästan från strand till strand, utgörs av den hägnade inägan. Innanför muren fanns förutom bytomten slättermarker, med insprängda åkerlappar, vilka i sin tur också hägnats. Efter skörd kunde djuren beta här och då måste åkern i sin tur vara skyddad från hungriga mular. Det kanske största åkergräddet ligger dock söder om inägan och är väl skyddat av en bastant stenmur. Här finns också det som en gång var öns fruktodling. En nästan lika stor åker finns norr om bytomten. Övrig mark har nyttjats till bete, även skogen. Markytan har mest överallt varit fullständigt täckt med morängrus och småsten, som inlandsisen generöst bjudit på. Vart man ser ligger små och stora röjningsrösen och inhägnade stenmurar; resultat av flitiga händer samlade för att främja varje grässtrå till såväl bete som slätter.

Fiske

Äskeskärsborna har levt på en kombination av jordbruk och fiske, där fiske under alla tider måste ha varit det dominerande. 1880 ägnade öns ende fiskare sig åt såväl strömmings- som ålfiske, vilket var långt ifrån vanligt. Ålfisket kan inte sägas ha dominerat med två redovisade hommor mot 60 strömmingsskötur. Moderna tider gjorde intåg 1912, när den första Bröderna Nilsson-motorn levererades till Äskeskär. På ön fanns under mitten av 1900-talet en av få fiskröker där ål och strömming förädlades till beryktade delikatesser. I fiskestatistiken från 1961 redovisas 3 yrkesfiskare på ön.

1900-tal

På 1950-talet försörjde ön tre kor och en häst, men husbonden titulerar sig fiskare. Tron på framtiden måste ha varit stor, eftersom ny ladugård för djuren byggdes 1954. De sista bofasta lämnade ön 1978.

1984 monterade Vattenfall upp ett vindkraftverk på ön. Verket skulle ge elektricitet till såväl glödlampor som värmepanna.

Bebyggelse

Vid 1800-talets början inventerades husbeståndet av baron på Gränsö och han fann att husen hade brister. Äsköborna ålades att reparera. Av de hus som inte fann nåd i baronens ögon, finns inga kvar. Men de låg på samma plats som bebyggelsen på ön gör än idag. Dagens relativt stora husklunga ligger hopträngd strax ovanför hamnen. Gårdsplanen är full av uthus av olika slag och vid gränsen till utmarken i söder ligger två djurstallar helt intill betesmarken.

Idag finns två generationers bostadshus på ön. Traditionen vill göra gällande att när någon skulle gifta sig på ön, uppfördes ett nytt boningshus. Det äldre av de två uppfördes 1865 på enkel bredd, i två våningar och med gaveln mot sjön. Det

yngre, uppfört 1914, representerar fullt ut de stilideal som var rådande vid seklets början, stomme av timmer i 1 ½ plan med utskjutande taksprång och höga stora fönster, ursprungligen prytt med en glasad veranda vänd mot hamnen. Verandan har senare under 1900-talet isolerats och krönts med en balkong och ett taklyft. Båda bostadshusen och de flesta av såväl yngre som äldre uthus är strukna med rödfärg och har sadeltak. Det äldsta huset ligger på samma plats som ett av husen på kartan från 1867. År 1865 uppfördes och en ladugård. Den ersattes 1954 med en modern.

Längst ut på den breda hamnpielen ligger ett stort rödstuket båthus/sjöbod. Intill Norra hamnen finns idag ingen bebyggelse.

Under senare tid har bebyggelsen på ön styckats upp i enskilda tomter som friköpts. Denna förändring av öns ägostruktur syns dock –ännu- endast på den ekonomiska kartan.

Dagsläge

Ön är idag en ”fritidslägenhet” där många av uthusen fått eller får nya funktioner som passar det nya nyttjandet av ön. Nya funktioner till trots, är alla hus målade faluröda och försedda med vita snickerier.

Reservatsbildningen ska tillse att de natur- och kulturhistoriska värdena bevaras och utvecklas och att hävdberoende arter gynnas. Människors brukande av och djurs betande på den torra rullstensåsen i det synnerligen utsatta läget, har skapat en mycket särpräglad flora och fauna.

Idag betas hela ön av köttdjur, för att behålla markerna öppna och gynna den lägre vegetationen.

Skydd och förordningar

År 1965 förklarades Äskeskär tillsammans med Sladö som naturreservat, med motiveringen att området utgör ett såväl ur geologisk som faunistisk och floristisk synpunkt synnerligen betydelsefullt skärgårdsavsnitt. Även landskapsbilden har stort värde.

Klass 1 hela ön. Bevarande program för odlingslandskapet i Västerviks kommun.

Litteratur

Lantmäteriets arkiv

Länsstyrelses arkiv

Kalmar läns museums arkiv

Odlingslandskapet i Västerviks kommun. Bevarandeprogram Västerviks kommun. Länsstyrelsen 1995

Natur i östra Småland. Länsstyrelsen i Kalmar län 1997

Gods och gårdar. Kalmar län

Havsband; Sten Regnell ?

Skärgård. Jan Askteg ?

Meddelande rörande Sveriges fiskerier 1-2. Rudolf Lundberg 1883